

ՄԵԼԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կես տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմյանիս խմբագրատան մէջ:
Մեր հասցեն. Тифлисть, Редакция «Мелі».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը ընդունում է ամսական 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և անոթ օրերից).
Խմբագրութիւնը ընդունում է ամսական լեզուով.
Խմբագրութիւնը ընդունում է ամսական լեզուով.
Տէլէֆոն № 253.

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՓԵՏԱԿԱՆ ՏԱՐԻ

ԲԱՐՈՒՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Օգնութեան կազմակերպութիւն. — Ներքին
Տնտեսութիւն. — Երկրաշարժ. Շառախու երկրաշարժ.
Նամակ եկատեղիներու. Նամակ թեւաշարժ.
Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուսարկ.
Նամակ թիւեր. — Հեռագրութիւն. — Հեռագրութիւն.
Նամակ թիւեր. — Հեռագրութիւն. — Հեռագրութիւն.
Նամակ թիւեր. — Հեռագրութիւն. — Հեռագրութիւն.
Նամակ թիւեր. — Հեռագրութիւն. — Հեռագրութիւն.

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

Թագաւոր Կայսրը, ներքին գործերի մի-
նիստը ամենահաւատարմէն զեկեղեցուծից
տեղեկանալով Շառախու երկրաշարժի
արդեւորութիւնը, բարեհաճեց հրամայել ֆի-
նանսների մինիստրին՝ փոխադրել Բագուի
նահանգապետի անունով 50,000 ռուբլի
իրեն նպատակ երկրաշարժից վնասվածների
համար: Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց
նոյնպէս հրամայել, որ զինուորական մի-
նիստը զինուորական գումարներէն բաց թողնուի
30,000 ռուբլի Շառախու երկրաշարժի զոհա-
բերի համար և որ աւելացնուին զինուորա-
կանների հասցիները:

Բարձրագոյն այդ ցաւակցութիւնը և օգ-
նութիւնը կը թեթեւացնեն բարոյական
այն ծանր և սրտաճմրկի դրութիւնը, որի
մէջ գտնուում են երկրաշարժի ցնցումներից
սարսափահար եղած և սոսկալի կերպով
վնասված բնակիչները:

Օգնութեան այն պատրաստականութիւն-
ը, որ ցոյց տուին պաշտօնական մարմին-
ները և Բագուի կատարած նախնական
փորձարարութիւնները գրեական են, որ
երկրաշարժից վնասվածները կը ստանան
ամենաանհրաժեշտ պիտոյքները և գոնէ
պահովված կը լինեն հացի և հագուստի
կողմից:

Ինչպէս որ Ախալքալաքի երկրաշարժի
ծանախ կազմվեց Թիֆլիսում կենտրոնա-
կան մի կոմիտէտ, որի նիստերը Շառախու
գործում էր Ախալքալաքում տեղական մի
կոմիտէտ, այնպէս էլ այժմ կազմվել են
երկու կոմիտէտ՝ կենտրոնական և տեղական:
Ներքին գործերի նախարարը կը գտնուի Բագուում և կը
գործէ Բագուի նահանգապետի նախագա-
հութեամբ, իսկ տեղական Շառախու գա-
ւառապետի նախագահութեամբ: Երկու
կոմիտէտներն մէջ էլ կը մասնակցեն տեղա-
կան հիմնարկութիւնների ներկայացուցիչ-
ները և հմուտ անձինք: Այդ կոմիտէտները
կը ղեկավարեն օգնութեան վերաբերեալ
բոլոր գործերը, կը ժողովեն նպատակներ և
նախատեսութիւններ, կը ծրարեն գոր-
ծերը:

ԲԱՐՈՒՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱԳԱՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մարզաւոր, յունական 14-ին

Երկրաշարժից այժմ Պարսկաստանում ընդհանրա-
պէս և հայերի համար մասնաւորապէս զգալի
է Գործերի գաղափարները կամ առհասարակ
անխուսափելի է նոյն իսկ յայտնի վա-
րձապահական ընկերութիւնների համար Հա-
ւասան ու վարկը ընկել են, ոչ մի բանակցի-
նախարկութիւն կրեղիտ չէ բաց թողնում:
1901 թ. Երկրաշարժից մէկը կարելի է համարել,
որովհետեւ նա այս աստիճան խոշոր վնասներ չէ
տեսել: Այս թէ ինչու:

Յայտնի է, որ առեւտրականների դէպի Ռու-
սաստան արտահանած ապրանքները բազմա-
թիւ են, օրինակ, բամբակ, բուր, սարգայ
որ տեսակներով, նուէ և ուրիշ պարսկական
որ մրգեղէններ, նաեւ մորթիներ և այլն: Կա-
րելի է ասել՝ չը կայ առեւտրական, որ մի

ծուռեւթեան եղանակները և կը հասցնեն
օգնութեան կարօտեալներին:

Կոմիտէտների կազմակերպութեամբ երկ-
րաշարժից վնասվածների օգնութեան գործը
ստանում է կանոնաւոր ձև և իւրաքանչե-
ւիւր մարդ կարող է ի հաւատով անել
իր նուիրատուութիւնները, հաստատ գի-
տեսալով, որ նրանք տեղ կը հասնեն և
կը թեթեւացնեն թշուառ շամախցիների
դրութիւնը:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐԱՆԱՐԺԸ

Երէկ, փետրվարի 5-ին, Շառախուց ստացանք
հետեւեալ հեռագիրը. «Բագուը համարա-
գետին հետ է հաւասարված. փրատների տակ
մնացել և մեռել են երեսուն և մէկ հայ ու
մի քանի հարկու թուրք. փորձաճնները շա-
րունակվում են. ներքինում են, որ աւերակ-
ների տակ կան էլ շատ հարկուներ երկրի տա-
մանումը շարունակվում է: Երկրաշարժից և ե-
րեսուն հրաբուխներ: Աւերված են աւելի քան
երեսուն գիւղեր, որտեղ մարդկային զոհերի
թիւը քիչ է, բայց շատ են կոտորվել անա-
սունքներ: Ազգաբնակչութիւնը մնացել է առանց
պատասխանի: Մտախուշ է և անձրեւ է գա-
լիս: Դրութիւնը դարձուրել է: Մասնաժողովը
օգնութեան է խնդրում: Մայր-եկեղեցին բանդ-
ված է: Սկսել ենք բարակներ, փոսեր և ճա-
շարաններ շինել: Սերբերեակեան»:

Փետրվարի 4-ին կառավարչապետի զեւան-
տանը ստացված է հետեւեալ հեռագիրը Բա-
գուի նահանգապետի գեներալ Օղնիցովից. «Այն
գիւղերի թիւը, որոնք վնասված են երկրաշար-
ժից, մինչև այժմ ստացված տեղեկութիւննե-
րով համար է երեսուն երեք» քան և եօթ
մարդկային զոհերով: Այդտեղ ճիշտ չափերը
պարզելու համար՝ իմ կարգադրութեամբ Շա-
ռախում կազմված է մի մասնաժողով, որը
վարդանից կը սկսէ հետազոտել գիւղերը: Եր-
կուց այսօր քաղաքի մեծ մասում, եւ անձաւը
հաւաստիացայ, որ քաղաքի ստորին մասը բո-
լորովին բանդվել է, իսկ վերին մասի համա-
րեւ բոլոր շինութիւնները վնասվել են: Ոչ մի
տուն չէ մնացել քաղաքում բոլորովին անվնաս:
Հէնց այսօր բացվեցին ոռոգաց եկեղեցու դռ-
ները, որտեղից քանանա վերցրեց եկեղեցա-
կան սպանները: Եկեղեցու խաչկալը Բրիւլովի
նկարած պատկերներով մնացել է համարեւ
անվնաս: Փորձաճնները, որոնք կատարվում են
Շառախու գնդի զինուորների աշակցութեամբ,
առաջ են տարվում ինժեներների ցուցումներով:
Փրատների տակից մինչև այժմ կենդանի

ապրանքով միայն զբաղվելիս լինի, սա մի
նպատակաւ հանգամանք է, մի ապրանքի վնասը
եթէ ոչ ծածկվում, գոնէ աննշան է դառնում
միւսի օգուտով:

Ուրիշ կերպ էր սակայն անցեալ տա-
րին:

Տարվա սկզբում, օրինակ, բամբակը, նայած
տեսակին, ծախվում էր 7 ռ. 50 կ. — 9 ռ. 50 կ.
պուլը. մի քանի ամիս ցետոյ, ճիշտ այն ժա-
մանակ, երբ վաճառականները ծանրաբեռնված
էին պտորաստի ապրանքի ճնշող ուժից, բա-
նակը միանգամից իջաւ մինչև 6 ռ. 80 կ. —
8 ռուբլի, այդպէս էլ մնաց ամբողջ տա-
րին:

Սա, ի հարկէ, փոքր հարուած չէր, եթէ ի
նկատի առնենք, որ վաճառականների արտադ-
րած բամբակը յայտնի քանակութեամբ է կազ-
մում: միայն Սորասանի երկու քաղաքներից՝
Մարզուարից և Նիշաբուրից անցել 1901 թ.
աւելի քան երեք հարիւր հազար պուլը բամբակ
է արտահանված, նոյն թուի բազմապատիկը
Պարսկաստանի միւս տեղերից:

Մարզան, որից իւրաքանչիւր ասորի աւելի
քան մի միլիոն պուլ է արտահանվում, 3 ռ. 80
կոպեկից իջաւ 2 ռ. 50 կ., 3 ռուբլի: Նիշաբու-
րից օրօրեան օտնավաճառ թոյլ անցաւ Սիւրբից:

հանվածների թիւը համար է քան և մէկի-
նակ գիւղների թիւը — եօթ հարիւր տասն և
չորս: Բագուի քաղաքացիները ուղարկել են
այստեղ ներկայացուցիչներ՝ ձրի ճաշարաններ
և բնակութեան համար փայտեայ բարակներ
չինելու համար: Բագուից ուղարկված ներկա-
յացուցիչները մտքած են տեղական մասնաժո-
ղովի անգամների թիւի մէջ:

«ԿԱՅԱՅ» լրագիրը հաղորդում է, թէ Շա-
ռախում քանդված են զօրանոցները, ցէլիսաու-
ղը, հացթխարանները և այն բոլոր շինութիւն-
ները, որոնք վարձված էին Շառախու գնդի հա-
մար: Օֆիցերները իրանց ընտանիքներով, ինչ-
պէս նաեւ աստիճանաւորները և քանանա
մնացել են փողոցներում, բացօթեայ, առանց
պատասխանի և ընդհանրապէս կրել են նիւ-
թական զգալի վնասներ: Ինկատի առնելով այս
հանգամանքը՝ Կովկասեան զինուորական շրջա-
նի զօրքերի հրամանատարը միջոցառութիւն յա-
րուցեց՝ օգնութիւն խնդրելով գնդի վնասված
պաշտօնականների համար: Իբրեւ պատասխան
այդ միջոցառութեան՝ հեռագիր է ստացված զի-
նուորական մինիստրից, թէ Թագաւոր Կայսրը
բարեհաճեց հրամայել՝ 1) տալ զինուորական
միջնորդութեամբ պահեստի գումարից 30,000
ռուբլի՝ շինելու ժամանակաւոր բարակներ, փըր-
կելու չը փշացած գոյքը և վերանորոգելու
փշացածը, 2) տալ նպատակներ օֆիցերներին,
բժիշկներին և աստիճանաւորներին՝ ընտանիք
ունեցողներին կիսամեայ, իսկ ամուսիններին
համասեայ ոտնիկ չափով, 3) տալ ինտելեկտուա-
լօյի պահեստներից, որքան հնար է, հիւանդանո-
ցային վրաններ՝ օֆիցերներին և հիւանդ զի-
նուորակներին տեղաւորելու համար, 4) տալ զի-
նուորակներին կերակրելու աւելի մեծ չափերով:
Կովկասեան կառավարչապետի կարգադրու-
թեամբ թոյլ է տուած Բագուի նուիրատու-
թիւններ հաւաքել յօգուտ երկրաշարժից վնաս-
վածների: Ապա վնասված ազգաբնակչութեա-
նը օգնութիւն ցոյց տալու համար կազմ-
ված են. 1) նահանգական մասնաժողով, նա-
հանգապետի նախագահութեամբ և փոխ նա-
հանգապետի, նահանգական հիմնարկութիւն-
ների կառավարիչների, քաղաքագլխի և տեղա-
կան հասարակութեան ներկայացուցիչների մաս-
նակցութեամբ, 2) տեղական մասնաժողով Շա-
ռախում, գաւառապետի նախագահութեամբ և
պետական պաշտօնականների ու քաղաքի ներկա-
յացուցիչների մասնակցութեամբ: Ընդհանուր
ղեկավարութիւնը և օգնութեան բաժանման
իրաւունքը պատկանում են նահանգական մաս-
նաժողովին, իսկ Շառախու տեղական մասնա-
ժողովը պէտք է լինի միայն զործադիր օրգան
և ի կատար անէ նահանգական մասնաժողովի
կարգադրութիւնները առանձին հոգաբարձու-
ների միջոցով:

Գնդերը չը լինելու պատճառով Այստեղ պէտք
է եւ յիշատակել բերքի անհամեմատ առատու-
թիւնը:

Մնացած ապրանքները համարեա բոլորը աւել
կամ պակաս վնասով ծախվեցին, եթէ չը հաշ-
ուենք այն մի քանի չոր մրգեղէնները, որոնք
Ռուսաստանի ներքին նահանգների անբերրիու-
թեան պատճառով բարձր արժեքներով հասան
ինչ հետեւեց այս բոլորից: Մի երկու առեւ-
տրական ընկերութիւններ գծուարացան ժամա-
նակին վաճարումներ անել, մնացածներից շատերը
ստիպված եղան գործերը սահմանափակել,
վարկը միանգամայն ընկաւ և առաջացաւ ներ-
կայ կրիզիսը:

Ցաւալի է այս բոլորը մի այնպիսի ժամա-
նակ, երբ օտար դրամաւորները օրէցօր աւելի
մեծ չափով են Պարսկաստան մտնում, երբ
հայ վաճառականը աւելի կրթված մրցակիցներ
ունի իր դիմաց, երբ վերջապէս մրցումը խե-
ղակ կերպով տանելու աւելի մեծ ջանքեր են
հարկաւոր:

Այն ինչ այժմ, եթէ աւելի երկարելու և
բարդանալու լինի կրիզիսը, որոշ չափով մի
քանի ապրանքների առեւտուրը կը կենտրոնա-
նայ Պարսկաստանում հաստատված այն մի քա-
նի յայտնի գործարանատէրերի ձեռքը, որոնց

Բուխարայի էմիրը նուիրեց յօգուտ երկրա-
շարժից վնասվածների 3,000 ռուբլի:

«НОВОЕ ОБОЗРЕНИЕ» լրագիրն հեռագրում են
Քիւրդամիր կայսրանից, թէ այնտեղ ստացված
է 1,400 պուլ հաց, որ նուիրել է Ա. Մանթա-
շեան յօգուտ երկրաշարժից վնասվածների:
Հացը Շառախի հասցնելու համար ֆուրգոններ
չեն ձարվում: Փետրվարի 1-ին չըջակայ
գիւղերն են ուղարկված հացով բեռնաւորված
10 ֆուրգոններ՝ կարօտեալներին բաժանելու
համար, փետրվարի 2-ին — 8 ֆուրգոններ: Շա-
ռախում ազգաբնակչութեանը սոված է մնում:

Նոյն լրագիրն հեռագրում են Բագուից, թէ
ընտրված է մասնաժողով, Թաղիեյի նախագա-
հութեամբ, Շառախում երկրաշարժից վնաս-
վածներին օգնելու համար: Նրան օգնականներ
ընտրված են՝ Վօլոսիկ-Կամակի բանկի տեղա-
կան բաժանմունքի կառավարիչ Տիլմուսով և
ինժեներ Սախաւով: Թաղիեյի անասնաւոր չա-
պով կրեղիտ է բացել, մինչև նուիրատու-
թիւնների ժողովը, վնասվածներին անպակազ
օգնութիւն հասցնելու համար:

ՇԱՄԱԽՈՒ ԵՐԿՐԱՆԱՐԺԸ (Նամակ Բագուից)

Փետրվարի 3-ին
Յունվարի 31-ին տեղի ունեցած երկրաշարժը
Շառախի քաղաքը աւերակ է դարձրել: 25 հա-
զար բնակիչ այսօր բաց օդի տակ է մնացել:
Աւերման պատկերը սարսափելի և դժուար է
նկարագրել: Այս թէ ինչ լուրեր են ստացված
պաշտօնական անձներէ:

Այդ լուրերը մեծ ցնցում առաջացրին բա-
գուցիների մէջ, որովհետեւ շատերը նրանցից
բնիկ շառախցիներն են, շատերը այսօր ունեն
այնտեղ քաղաքի բարեկամներ, ազգական-
ներ և բնիկներ: Մասնաւոր հեռագրիցներին
պատասխան գծուարեւ հաւասարվում են գետ-
նի Սախան մի խումբ շառախցիներ իսկոյն և
եթ իրանց կողմից երկու մարդ ուղարկեցին,
որ տեղն ու տեղը տեսնելով դրութիւնը՝ ան-
միջապէս հաղորդեն, թէ արդեօք ինչ կարելի
կայ: Այսօր եւ ստացայ հետեւեալ հեռագիրը,
ուղարկված այդ պարունակով. «Բագուի ստորին
և միջին մասերը համարեա հաւասարվում են գետ-
նի հետ. վերին թաղում տները միմիայն վը-
նասված են, առ այժմ մեռած է 31 հայ, իսկ
թուրքերը շատ են. փրատների տակից դեռ
շարունակվում են գիւղերը հանել: Աւերակ են
դարձել նոյնպէս Գեղեքնի և Գալախանի գիւ-
ղերը: Բնակիչները մնացել են բաց օդի տակ:
Նահանգապետը թոյլատրեց ազատ օգնութիւն
անհրաժեշտ է շուտով հացանով փայտեղէն՝ ժա-
մանակաւոր տներ կառուցանելու և հիւանքեր
տաք հագուստ, կոշիկներ և փող, մսեղէն և

համար մի շատ ձեռնտու հանգամանք է ներկայ
կրիզիսը:

Միակ միջոց ներկայ և նոյնանման կրիզիս-
ներից պաշտով լինելու, ինչպէս և կայուն պ-
պագայ ստեղծելու համար, փոխադարձ օգնու-
թեամբ և հաւաքական միջոցներով գործելն է,
որի ամենալաւ օրինակը հէնց ներկայ առեւ-
տրական ընկերութիւններն են տալիս, թէեւ
սահմանափակ դրութեամբ:

Նախ մի բան, որ մասնաւոր Թաղիեյում
աչքի է ընկնում, դա վաճառականների մէջ փո-
խադարձ բարեկամութեան կայն է, որ մի տե-
սակ ընտանեկան բնաւորութիւն է կրում: Ըն-
կերութիւններից շատերը չունեն նոյն իսկ որոշ
պաշտօնական կանոնադրութիւններ, յաճախ
նրանք բաւականաւոր են իրանց տնտեսական-
րով, որոնց մէջ մի քանի անհրաժեշտ պայման-
ներ իբրեւ ծանօթութիւններ միայն արձա-
նաբերված են: Չը կան յաճախ նոյնպէս որոշ
կանոններ բաժինների կամ փայերի համար, այդ
կողմից նրանք այնքան էլ խստապահանջ չեն,
դա կախված է զլխաւորապէս անդամների փո-
խադարձ յարաբերութիւններից: Ընկերութեան
մի բաժինն է 5000 թուման, շատ անգամ է
պատահում որ անդամը, որին ընկերու-
թիւնը գնահատում է, միայն 3000 թուման

ուսելիք կայ: Բազուից այդ երկու օրը չարունակ ուղարկվում են հաց, ալիւր, թէյ եւ չաքար թէ քաղաքային վարչութեան, թէ ուստիկանութեան եւ թէ մասնաւոր անձանց կողմից:

Սակայն բազուցիները կամեցան դրական օգնութիւն հասցրած լինել Շամախու խեղճ բնակիչներին Այսօր, պ. Հաջի-Չէյնալ Արդին Թաղիկի եւ մի խումբ երիտասարդների նախաձեռնութեամբ, քաղաքային վարչութեան ղեկիչները բազուցիները խորհրդակցութեան էին հրաւիրված այդ առիթով: Անմիջապէս ընտրվեց մի կոմիտէ, 22 հոգուց բաղկացած, նախագահութեամբ պ. Թաղիկի: Այդ կոմիտէն իսկույն եւեթ բաժանվեց հետեւեալ մասերի. 1) 4 հոգի պէտք է փող ժողովին գրասենեակներում եւ բանկերում: 2) 4 հոգի պէտք է փող ժողովին խանութներում եւ շուկաներում: 3) 4 հոգի պէտք է զբաղվեն բըժշկական օգնութիւն հասցնելու հարցով: 4) 4 հոգի պէտք է զբաղվեն հազուատեղէն հաւաքելու եւ պատրաստելու գործով եւ 5) 6 հոգի պէտք է զբաղվեն այդ բարբ Ծամախի հասցնելու գործով:

Ժողովականների նիստը դեռ չարունակվում էր, երբ ներս մտաւ դահլիճը քաղաքային ուստիկանագետը եւ յայտնեց, թէ Բուխարայի էմիրը, որը հիւր է մեր քաղաքում, այդ նպատակով նուիրել է 3000 ռուբլի ժողովականները միաձայն յայտնեցին իրանց չնորակալութիւնը եւ խնդրեցին պ. Թաղիկին անձամբ ներկայանալ նորին բարձրութեան եւ յայտնել Բազուի հասարակութեան կողմից չնորակալութիւնը: Պ. Թաղիկը իր կողմից նուիրեց 5000 ռ. առ այժմ:

Թէպէտ բազուցիների համար ներկայումս շատ դժուար է մեծ գումարի նուիրատուութիւններ անել, այնուամենայնիւ մենք լիպոյտս ենք, որ նրանք այս անգամ եւս զոյց կը տան, որ նրանց սիրտը մեռած չէ դէպի բարի գործը եւ կը տան ով ինչքան կարող է: Ժողովարարութիւնը վաղվանից կը սկսվի, բայց առ այժմ հարկաւոր գումարը պ. Թաղիկը, ժողովականների խնդրելով, խոստացաւ ինքը տալ, որի համար արժանացաւ բուն չնորակալութեան:

Նախարարութեան ժողովի խորհրդի ներկայացուցիչը յայտնեց, թէ վաղը կուղարկվեն Շամախի մի քանի բժիշկներ, ֆելդշերներ եւ դեղեր, չը նայելով որ արդէն նախագաղտից ստացվեց հեռագիր, թէ, երկրի պ. Կառավարչապետի կարգադրութեամբ, եկած են բժիշկներ, ստացվում է հաց, նոյնպէս եւ վրաններ: Գարիքը մեծ է եւ հարկաւոր է անմիջապէս օգնութիւն: Ներկայ յուզված րօպէին մենք աւել գրել չենք կարողանում, կը դիմենք միմիայն մեր խոնարհ խնդրելով. «օգնեցէք ինչով կարող էք 25 հազար անտուն, բայց օղի տակ մնացած ժողովուրդին»:

Փ. Մարգարեան

ՆԱՄԱԿ ԵԿԱՏԵՐԻՆՈՒԱՐԻՑ

Յունվարի 20-ին

Եթէ ընթերցողը հետեւել է իմ նամակներին «Մշակում», նա անշուշտ նկատած կը լինի, որ ես նկարագրել եմ միայն տխուր կողմը տեղացի հայերի կեանքից, հնարաւորութիւն չունենալով կանգ առնել որ եւ է փայլուն կամ գոնէ

դրամագլուխ դնելով՝ ստանում է մի բաժնի, այն է 5000 թումանի շահը, տալով պակաս դրամագլուխ 2000 թումանի տոկոսը: Մի ուրիշ աւելի ունեւոր անդամ՝ 25,000 թուման դրամագլուխ դնելով, ստանում է բաժնի կամ 20,000 թումանի շահը, 5000 թուման աւելի դրամագլխի տոկոսի հետ:

Փոխադարձ զիջումների համակրելի այս քայլը որքան օգտակար է ձեռնարկողների համար:

Իսկ ներկայ կրիտիքական րօպէին, կրիտիքական մասնաւոր բախտ վճռող անդուլ մրցման չնարհիւ, մենք չեղտում եւ մասնաւորում ենք մեր խօսքը՝ ընդհանրացնելու որքան կարելի է փոխադարձ օգնութեամբ եւ հաւաքական միջոցներով գործելու սխաւմը: Կարիքը գրացվում է ժամանակին, որին իբրեւ փաստ թող ծառայէ հետեւեալը. յայտնի է, որ Պարսկաստանում հայերը արհեստներով էլ են պարսկալու: արհեստաւոր պարսկաստանցին այսօր ստիպված է թողնել իր հնացած արհեստը, որ գործածութիւնից ընկնելու պատճառով չէ բաւարարութիւն տալիս նրա անող կարիքներին, իսկ օրէցօր ծաղկող վաճառականութիւնը գրաւում է նրան իր շատ կողմերով:

Այս եւ արա նման բազմաթիւ հանգամանքներ ի նկատի առնելով, որոնց մի առ մի այս-

միութեամբ երեւոյթի վրա, որովհետեւ չէ կարողանում գտնել մեր տեղացիների կեանքի մէջ այդպիսի մի գիծ: Բայց մինչեւ այժմ ես խօսում էի միայն «տեղացիների» մասին եւ խոստացել էի գրել նաեւ նոր-նախնիներին: Բայց ես ասած «տեղացիների» մասին, որոնք բազուցած են կովկասցիներից, թուրքահայերից եւ պարսկահայերից:

Չը գիտեմ ինչու նախնիներն, բացի իրանցից, մնացած բոլոր հայերին «տեղացի» են անուանում, երբեմն նոյն իսկ ծաղրի հասցնելով իրանց նախնիներին: Բայց, անուանելով կովկասցիներին միայն «տեղացի», ժխտելով նրանց մէջ հայութիւնը, ասելով «նա հայ չէ, տեղացի է» Այսպիսի յիմարարանութիւնների կարելի է հանդիպել շատ յաճախ Բայց պէտք է խոստովանեմ, որ եթէ դեռ եւս այստեղ պահպանվել են հայկական ոգին, մայրենի լեզուն, սովորութիւնները, ընտանիքի բարոյական անխախտութիւնը, դա միմիայն «տեղացիների» մէջ է, թէեւ չեմ կարող ասել, որ նրանք աշխատում են, որ հայրենիքից բերված գաղափարները մայրենի ոգով, սերնդէ սերունդ անցնեն: Բայց եւ այնպէս դեռ եւս կարելի է միութեամբ, որ մայրենի լեզուն հայաձայն չէ եմթարկում եւ նոյն իսկ հասարակ արհեստաւոր հետաքրքրվում է իր գրականութեամբ, ի հարկէ սահմանափակ, բայց գոնէ միշտ ուրախութեամբ կը վերցնէ եւ կը կարդալ ձեռք ընկածը, որ մայրենի լեզուով է գրված: Ես գիտեմ օրինակ, որ «Մուրճի» անցնալ տարվայ 3 համարներից 2-ը կովկասցիներին էին ստանում, իսկ մէկը հայոց դպրոցը: «Մըշակը», որքան տեղեկացայ, մեծ մասը «տեղացիներն» են կարդում եւ ստանում: Պատահել է, անցել եմ սափրիչի խանութի մօտից եւ պատուհանում տեսել եմ «Մշակ», նոյն բանի հանդիպել եմ նոյն իսկ պինդաձառների մօտ: Մինչդեռ «Նեմեցիների» (Նախնիներն) մօտ, որոնցից շատերը բաւական կարողութեան տէր մարդիկ են եւ կարգալ գիտեն հայերէն, հայ լրագիր կամ գիրք չէք գտնի. ի հարկէ կան սրանց մէջ էլ եւ այնպիսի մարդիկ, որոնք հետաքրքրվում են, կարդում, բայց եւս խօսում եմ ընդհանրութեան մասին: Մեր բարձրագոյն կըրթիկներն ստացած «գործիչների» կարծես չեն էլ իմանում, որ կայ հայ լրագիր, հայ գրականութիւն, երբեմն միայն պատահմամբ աչքի են անցնում լրագիրները երկրորդ ժողովարանի ընթերցարանում:

«Տեղացիների» մեծամասնութիւնը վաճառականութեամբ է պարսկալում եւ ցատկոյն այն է, որ շատ չափերը «տեղացիներն» են պահում, բայց դրան էլ վերջ կը տրվի եկող յուլիսին, երբ արդէն մտցնվի այստեղ էլ արեւունական մեծամասնութիւնը: Հետաքրքրական է, թէ ինչ են ձեռնարկելու նրանք, որոնք երկար ապրիներ միմիայն «տեղացիներով» էին ապրում. որքան լաւ կը լինէր, եթէ նրանք միանային եւ ընկերակցութեամբ ընդարձակ ձեռնարկութիւններ սկսէին: Ես լսեցի, որ մի գործունեայ կովկասցի ուզում է ընկերակցութիւն կազմել եւ մի ընդարձակ եւ լաւ հիմքերի վրա դրված «Ֆէրմա» բաց անել, որտեղ կը պատրաստվեն պահիկ, իւղ, կաթ եւ այլն. եթէ պարոնին աջակցի համագել իր հայրենակիցներին, գործը կարող է առաջ գնալ. ի հարկէ, պէտք է լաւ հիմքերի վրա դնել:

տեղ յիշելու մեզ շատ հեռու կը տանէր, ցոյց է տալիս, թէ որքան լուրջ կերպով պէտք է վերաբերվել գործին, որի պարտաւորութիւնը գլխաւորապէս մեր ձեռնհաս եւ ինտելիգենտ անձանց վրա է ընկնում:

Մի բաժնետիրական ընկերութիւն, կազմված ժողովի փայլերով թէ արհեստաւորի, թէ գործակատարի, թէ բանորի համար, որքան ընդարձակ ասպարէզ ունի գործելու, որքան տնտեսապէս շահաւետ կարող է լինել, մինչդեռ գործակատարի կամ արհեստաւորի փոքրիկ գումարները անգործ կամ թեթիւ տոկոսներով են մնում տարիներով: Այդպիսի մի քանի ընկերութիւններ հէց մեր գործակատարները կարող են կազմել աչքի ընկնող եւ փորձված վարչութիւններով: Աւելորդ չենք համարում այստեղ մի երկու խօսք էլ հետեւեալ խնդրին նուիրել, որ մեր ներթից գուրա լինելով հանդերձ, բնորոշում է վերեւ ասածներու վեր առնենք մեզ աւելի հետաքրքրող Թաւրիզը:

Այստեղ գոյութիւն ունեցող մի չաք հասարակական հիմնարկութիւնների, ինչպէս են դպրոցների, եկեղեցիների, բարեգործական ընկերութեան եւ այլ հաստատութիւնների գումարները տոկոսով են շահեցնում: Եւ տոկոսը, պարզ է, չէ բաւականացնում յիշեալ հաստա-

Այսօր, որ կովկասցիները ղեկավարներ չունեն: Միակ յոյսը նոր սերունդն է, որ զգալի առաջադիմութիւն է արել, մասնաւոր այս տարի, կարծես ամբափակ են պատանիները եւ մի տեսակ աշխուժութեամբ սկսել են պարսկալ մայրենի լեզուով ինչպէս չափա, թէ տէրտէրները միայն մեռել թաղել գիտեն: Քաղաքում երեք դպրոցներում մօտ 200 հայ աշակերտ կայ, իսկ կրօն ու մայրենի լեզու նրանց չէ աւանդվում: Միտքները կոյր են, իսկ առաջնորդները գլուխ չունեն այդպիսի բաներով զբաղվելու համար:

ՆԱՄԱԿ ԹԵԼԱՒԻՑ

Յունվարի 26-ին

1900 թուին մի չաք յօդուածներ տպվեցին «Մշակ»-ում տեղիս գործակալի եւ երէց-փոխի գէմէ Հոգեւոր իշխանութիւնը, բոտ սովորութեան, ուշադրութիւն չը դարձրեց, իսկ ամբաստանալները լռութեամբ յանձն առան իրանց վրա բարդած մեղադրանքը, փառաւորապէս կու տալով յարձակողի պիլիւնները: Գլխաւոր մեղադրական կէտը այն 3000 ռուբլին էր, որ տարիների ընթացքում մնում էր գործակալի մօտ եւ չէր բարեհաճում մտցնել եկեղեցական երեւոյթի մատենանի մէջ: Նոյն իսկ հրամանագրված էր երէցփոխին յանձնելու, բայց նա դժուարանում էր այդ փողից հրաժարվել: Վերջապէս այդ դրամը անցաւ տարի յանձնվեց երէցփոխին, բայց սա էլ մի եւ նոյն խաղն է երգում, չէ մեծում մատենանի մէջ: Այս հանգամանքը թէեւ վաղուց յայտնի է կոնստանտնուպոլիս, բայց մեզ անյայտ պատճառով ուշադրութիւն չէ դարձնում: Ինչպէս միշտ, այս տարի էլ երէցփոխը գործակալի հետ, երկուսով, հայիներ են ստուգում, մոմի կրպակում կանգնում մի քանի կօշիկներներին, ստորագրել տալիս, որ անհայտ ինչ կատարեալ եւ օրինակելի է եւ այդպէս փակում անցաւ տարվայ հաշիւը:

Գործակալ եւ երէցփոխ, երէցփոխ եւ գործակալ, սրանք այստեղ այնպիսի մի երկուրեակ են, որոնք իրար հետ կապված են մի ողնաշարով: Նրանք իրար հետ այնքան համերաշխ են, որ այդ երկու կէտը թաղկացնում է մի անբաժանելի միասուր: Ուստի եթէ երկուսն էլ մի եւ նոյն կաճանով են գնում՝ գրանում մեղաւոր է այն բնութիւնը, որը ստեղծել է դրանց այդպէս զուգաւորված:

Մայր եկեղեցին ունի մօտաւորապէս 500 տուն ծուխ, որոնց մէջ կան յայտնի, հասկացող, ինտելիգենտ երիտասարդներ, բայց հաշիւների համար միշտ հրաւիրվում են կամ ուրիշ եկեղեցու ծխականներ կամ 3—6 կօշիկակարներ, որոնք մեր եկեղեցու հայիները այնպէս են հատկանում, ինչպէս եւ չինական քաղաքականութիւնը: Ինչով բացատրել այս հանելուկը: Բայց բացատրելու էլ կարիք չը կայ: Չէ որ այս արտով վարակված է ամբողջ հայութիւնը: Ուրեմն օրէնքը ինչու միայն մեզ համար պէտք է բացատրութիւն կազմէ: Գուցէ մեզ մօտ աւելի մեծ բերաններ եւ Շարայից աւելի լայն որկորներ կան: Խեղճ կօշիկակարներ, որոնք ծանօթ են մարդակազմութեան հետ եւ անգիտակցաբար նպաստում են որկորների լայնանալուն: Ստորագրում են կեղծիքի տակ: Բայց այդ թըլուտակները ինչով են մեղաւոր, երբ դրանց խաբում են:

տութիւնների ամենամահաբաժնու պէտքերին անգամ. այն ինչ օրէցօր դպրոցի, թատրոնի, գրադարանի կարիքները ընդարձակվում են, այն ինչ հազար ու մի հասարակական պահանջներ մէկը միւսին յետեւից հերթական են դառնում:

Ներկայ դէպքում, որքան յարմար կը լինի գլուխութեան համար, եթէ ոչ ամբողջ, գոնէ կէս մասը գործի մէջ դնել այն գումարների, որոնք այսօր թեթիւ եւ տոկոսով այս եւ այն վաճառականի մօտ են եւ այլն:

Ինչու հասարակական գումարներից մի մասը չը մտցնել իբրեւ դրամագլուխ մի վստահելի առեւտրական ընկերութեան գործի մէջ, որոշ պայմաններով: Ինչու, օրինակի համար, չը բաց անել յատուկ ուսեղեղներ վաճառող խանութներ, հէց մի-մի մասվածանք կամ հացալվածանքի խանութ, բժշկական հակողութեամբ խնամ եւ առողջարար ուսեղեղներ մատակարարելու համար, որ ոչ մի կերպ չէ կարելի ձեռք բերել պարտից չուկայից:

Ինչու դասական պիտոյքների ընդարձակ պահանջ չը պահել՝ աշակերտական հարկաւոր առարկաները մատակարարելու համար. ինչու մի կարգին կադրաւարական խանութ չունենալ մի քիչ էլ ճաշակով կազմած գրքեր ունենալու հա-

Յիշեալ գործակալ եւ երէցփոխը այս տարի նորոգեցին զանգակատունը, բայց ինչ գումարով—յայտնի չէ: Այս հարցը դնում են այն պատճառով, որ մեր եկեղեցին ունի երկու տնակ գումար, մէկը որ մեծվում է հայիներ կօշիկակարներին ստորագրել տալուց մի քանի ամիս յետոյ, իսկ միւսը, որ երբեք չէ մեծվում մատենանի մէջ: Այդ միւսը այն 3000 ռուբլին է, որ տարիների ընթացքում մնում է այդ երկու անգաւակ երկուրեակների մօտ:

Երէցփոխի մօտ կայ մօտաւորապէս 500 ռուբլի, բայց չը նայելով այդ մեծ գումարի եկեղեցին դարձել է անկեղանոց, ուր մօտը գործում սպասաւորի պաշտօնով ամեն մի սրկայ: Անեղանքների մէջ բնակվում են իրան մտերիմները—ի հարկէ ձրի, որոնք եկեղեցու շուրջը պղծում եւ ուխտաւորներին բնակարաններից գրկում: Նախկին դպրոցապետական չնութիւնը քանդվում է, եկեղեցին չունի օրի նաւոր խաչկար, ջահեր, նմանվում է սառցապահին, քարեայ յատակի վրա մի փայտ չը կծաւաւորներին մրսելուց ապաւովելու, իսկ դրանք այդ անագին գումարը ամուր փակել են: Եթէ փակված է—անդուկի մէջ, գուցէ մի դիթական գաւազանի գորութեամբ երբ եւ իցէ կզելու: Խեղա չէ կտրում: Վերջապէս մենք մի օր պէտք է տէր ունենանք, թէ ոչ:

Միսական

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, յունվարի 2-ին

Կը խնդրեմ, որ ձեր թերթին մէջ անկրէս չորհրդէր նամակիս՝ ի պատասխանի «Մշակ» անցաւ տարվայ 264 եւ 265-րդ համարումս մի գրված «Վանական տնտեսութիւն» վերնագրով յօդուածին, որուն մէջ իմ անունս եւս յիշած պ. Արիստը ցոյց տալով դիս որպէս ձրիակ եւ խաբող մարդ:

Կովկաս եկած եմ եւ ուզած եմ իբրեւ հոմաւ մարդ աշխատել եւ ապրել. իմ կարծիքը գործ փնտռելու եւ գարծի համար մարդկանց զինով անապատի բան չէ. արհեստս էր չերս մապահութիւն, ուստի բնականաբար պիտի մտնէի չերսին վրա գործելու. այդ առիթով յայտարարեցի «Մշակին» միջոցով, դիմեցի մարկանց, տեղեկացայ այլ եւ այլ տեղերու մէջ կու թեմանց մասին եւ ի վերջոյ խնայալ, թէ եւս օրինակ մի թեմաներ են չերսաւտուն ուն որոնք շատ տարիներ է ի վեր անխնամ ձգու են: Այդ խնայալով այս ամենը՝ աւելի յարսեպեցի էլ միաժամ երթել եւ հոն գործել. առեն Վեհափառ Հայրապետ Թիֆլիս գտնուէր եւ ինքզնաբոլով մի դիմեցի Նոյսուր Ծովութեանը, յայտնելով թէ ինչ պայմաններով որ կուզէ պատրաստ լի յանձն առնել գործելու: Նորին Վեհութիւնն ընդունեց իմ դիմքը եւ առանց ուժիկի զրկեց զիս վան Միչուս: Իմ երթալս արդէն վանական կառութիւնը մէկ ուրիշ հետ պայմանաւորում էր տարեկան 30 ռուբլիով, ուստի եւս մնաց բայց, որովհետեւ չերսաւագահութիւնը պատակ արհեստ մըն է, որ տարուն մէջ մի միայն պարիկ եւ մայիս ամիսներուն կարելի գործելու եւ հոն պարապ չը մնացի, խոստացած, փուշ եւ տատակ դարձած մի քանի հազար անագին թեմաները առանց կօշիկ ծալքի եւ վարձի ամիսներով մաքրեցի, ինչպէս ձեռներս արհեստալծալս դրութեան մէջ, աւելի կիզիչ ծառագայթներուն տակ (այս րաւ կու վկայէ թէ վանքը եւ թէ դիւղալքը լաւ բողջ): Թէ իմ կատարած այդ գործս ինչ կատարութիւն է եւ ինչ օգուտ տուաւ վանքին այդ մասին աւելորդ չը համարիմ խօսելու. տնոյնները թող վկայեն: Միայն հիմա կը հալ

մար. գոնէ սրանցում, բայց սպասվող դրամական շահից, մենք այն բարոյական շահն ունենանք, որ երեխաները, մասնաւոր առ լին դասի, ազատած կը լինեն չուկայ գնուց, ուր, բայց լաւ բանից, ամեն ինչ կարելի է տեսնել եւ լսել. գոնէ մենք մասամբ գոհացում տուած կը լինենք մեր մի չաք անցնող ձգելի կարիքներին:

Հարկ կայ արեւօք մէջ բերել մի առ մի տեսակ ձեռնարկութիւնների մի ընդարձակ ցանկ ցոյց տալու, թէ որքան գործեր կարելի է կատարել այդ ուղղութեամբ: Չենք կարծում Հարկաւոր է ունենալ միմիայն մէր դէպի գլուխը եւ նախաձեռնելու եռանդ, ահա ինչի վրա մենք կուզէինք մեր հասարակական գործերը վարողների լուրջ ուշադրութիւնը դարձնել: Վերջացնելով մեր խօսքը բուն խնդրի մասին մի անգամ եւս յիշում ենք փոխադարձ օգնութեամբ եւ միացած ոյժերով գործելու բարհեստանքները. չը պէտք է ուշանալ գլուխը: Ներկայ կատարելի դարում ընդ միշտ չը գործվելու համար յամառ մրցում հարկաւոր, գործել է հարկաւոր: Այսպէս է ստում ներկայ կրիտիքը:

Մե. Կար

